

Larisa GURĂU

CONSTRUCȚII REDUPLICATIVE CU JONCTIVE

Fascinat de ordinea, echilibrul și armonia pe care le întrevede în urzeala lucrurilor și a universului, spiritul uman caută în materia cuvântului o replică adecvată. Latent, ea e prezentă în limbajul omenesc: succesiunea constantă a sunetelor atone și tonice (scurte și lungi), alternarea ritmică a tranșelor fonice cu pauzele enunțului poartă pecetea „atavică” a unei particularități biologice primare: ritmicitatea mișcărilor cardiace și respiratorii. Aceste ritmuri se repercutează în mod fatal asupra manifestărilor psihice ale omului, în speță asupra limbajului. Involuntar, spiritul își trădează filiația cu materia, lăsându-se antrenat într-un fel de „joc” dialectic prestabilit de legile imanente ale acesteia. Nici atunci când devine conștient de forța sa nu se sustrage implacabilelor principii universale, fiindcă numai adâncind comuniunea creatoare cu natura și imitând ceea ce a obținut, spectaculos și eficient, în milioane de ani, reușește să dea farmec nepieritor expresiei. În consecință, ritmul (care denotă repetarea periodică și simetrică a unui fenomen) și, în sens mai larg, simetria (definită ca o dispoziție analoagă a unor elemente reciproc corespondente – similare sau identice) devin oaze ale sufletului dornic de armonie și frumos. Ceea ce la origine e impus, ulterior e căutat dintr-o necesitate afectivă sau rațională. În limbaj – de aici încolo ne vom referi exclusiv la datele pe care ni le oferă limba română – situația respectivă e ilustrată prin apariția formelor simetrice repetiționale la nivelul sintaxei.

Abordând problema din perspectivă genetică, vom insista la început asupra unor elemente de ritm și simetrie, care reprezintă *primum movens* în organizarea ansamblurilor noastre. Cercetarea cadenței ritmice a formațiilor supuse analizei scoate în evidență peste 20 de scheme metrice (lista, de altfel, rămâne deschisă). Deși numărul lor e impresionant și deschis unei eventuale extinderi, numai patru modele se remarcă prin frecvență sporită, deci prin productivitatea activă: de 3 silabe, de 4, de 5 și de 7, având respectiv configurațiile: amfamacru (schema IV: $\perp U \perp$, exemple: *nu și nu, când și când, om cu om, zi de zi* etc.), diiamb (schema II: $U \perp U \perp$, exemple: *așa ș’așa, întâi și întâi, din ce în ce, din când în când* etc.), troheu plus amfibrah (schema III: $\perp U U \perp U$, exemple: *numai și numai, unde și unde, iară și iară, încă și încă, una și una, seară de seară, clipă cu clipă, mână în mână, umăr la umăr, care de care, tocmai pe tocmai* etc.), amfibrah (sau troheu) + peon – (schema V: $(U) \perp U U U \perp U$, exemple: *odată și odată, acolo și acolo*,

cutare și cutare, cu totul și cu totul, de colo până colo etc.).

Simplitatea formulei ritmice, înrămarea simetrică perfectă, relevanța maximă a accentelor rezervă amfibrului un rol extrem de solicitat și variat ca prezență lexemică. Cele mai multe realizări ale acestui tip au dobândit o natură identică cu cea a îmbinărilor uzuale, banalizate și fixate în structuri care nu amintesc decât vag de vechea lor alură afectivă. Petrificate, au fost restituite vocabularului cu statut de unități plurimembre lexicale. „Colansarea” n-ar fi fost posibilă fără menghina catalizatoare a accentelor tari, egal dispuse în jurul unui centru lax: e o simetrie cu efecte centripete, care conferă ansamblului o arhitectonică de monolit.

Ritmul descendent, trohaic, specific nu numai versurilor populare, ci și limbii române în general, oferă troheului conexasat cu amfibrul un loc aproape la fel de privilegiat pe scara frecvenței ca și amfibrului, deși complexitatea și eterogenitatea metrică reprezintă, de regulă, obstacole insurmontabile în răspândirea *construcțiilor* în discuție (dovadă cele peste 20 de modele metrice, reprezentante anemic exact din cauzele de care vorbim aici).

Afară de armonizarea cu firea limbii, mai există o cale de eludare a inconvenientelor unui ritm neuniform de respirația relativ amplă: aranjamentul perfect simetric al accentelor. E cazul celorlalte două modele din cele patru remarcate anterior: *diiambul și amfibrul conjugat cu peonul*. De altfel, tendința de asamblare simetrică a cadențelor o putem urmări în interacțiunea dintre modelele ritmice. Sunt destul de frecvente trecerile de la o schemă la alta, însoțite de o remodelare egală a structurilor metrice. De exemplu, sintagmele „*așa și așa*”, „*întâi și întâi*”, cu ritm iambic și anapestic, deci cu o alternanță neregulată a accentelor, se transformă, prin eliziune și afereză (prin urmare, alterarea e condiționată și de un factor de natură fonetică) într-o succesiune regulată de accente: (*așa ș’așa*, *întâi și’ntâi*) sau configurația trohaică și amfibrhică (*unul și unul*), ritmic asimetrică, se modifică în cadență amfibrhică (*tot unul și unul*) separabilă în două părți metrice absolut identice.

Există, desigur, situații în care explicația restructurării rezidă nu în simetrie, ci în preferința pe care o manifestă autorul mesajului pentru anumite tipuri de modelare ritmică a expresiei. Selecția modelelor se face în funcție de parametrii ideatici ai comunicării, de anturaj, de dispoziția subiectului vorbitor, ce optează, de exemplu, pentru sintagma distanțată printr-un corp fonetic accidental (*câte și mai câte*) și nu pentru varianta ei nedistanțată, cu aceeași simetrie imperfectă.

Aici am atins o altă problemă esențială a analizei de față: relația dintre structură și semnificație. În contextul celor spuse anterior despre predilecția limbii române pentru cadența trohaică, pare curioasă productivitatea slabă a modelului ditrohaic, ilustrat doar de expresiile: *rău și iar rău, of și iar of* sau a schemei tetratrohaice, reprezentată doar prin: *vai de mine (dânșii) și de mine (dânșii)* și *vai de lume și de lume*. Explicația vine de la necesi-

tatea relatării calme, senine, folosite, de regulă, într-un stil colocvial sau în narațiuni. Prin prisma acestei necesități devine clară contribuția temperantă a amfibrahului în anumite unități ritmice în care e prezent și troheul. Astfel se justifică și utilizarea alternărilor asimetrice destul de numeroase formate din îmbinarea iambului cu anapestul: *așa și așa, întâi și întâi, văzând și văzând* (în special, primele două construcții). Asimetria se materializează prin iluzia mișcării impetuoase pe care o sugerează, în special, anapestul din finala construcției, iluzie reclamată de enumerări sau de surpriza unui început alert. De notat că expresivitatea ritmică a tipului respectiv a generat o variantă omonimică cu prima formație: *așa și așa, „și bine, și rău”*.

Indiferent de semnificația construcțiilor repetiționale cu jonctive, există ceva comun, prezent în toate formațiile: desfășurarea. Fără a intra în amănunte, vorbitorul ne comunică actul exterior al locuțiunii. Procedul e menit să suplinească informația concretă, să sugereze impresia unei expunerii vii și senzația unei derulări scenice a evenimentelor.

Repetiția cu jonctive înseamnă nu numai ritm, simetrie și semnificație, ea exprimă armonii și contraste, vârfuri accentuate și simboluri de zvon și lumină.

Schema I	Schema II	Schema III	Schema IV
5 silabe – U \perp UU \perp (iamb + anapest); <i>văzând și văzând, așa și așa, întâi și întâi</i>	4 silabe – U \perp U \perp (diiamb); <i>așa ș'așa, întâi ș'întâi, fir cu fir, și iar și iar, și nu și nu, și da și da, din ce în ce, din când în când, din an în an</i>	5 silabe – \perp UU \perp U (troheu, amfibrah); <i>numai și numai, unde și unde, iară și iară, încă și încă, asta și asta, unul și unul, câte și câte, iată și iată</i>	3 silabe – \perp U \perp (amfimacru); <i>când și când, mai și mai, cum și cum, greu și greu, rău și rău, cui și cui, mii și mii, fel de fel, om cu om, an cu an, zi cu zi, cât de cât</i>
Schema V	Schema VI	Schema VII	Schema VIII
7 silabe – U \perp UUU \perp U; (amfibrah + peon); <i>odată și odată, acolo și acolo, cutare și cutare, atâtea și atâtea, cu totul și cu totul, de colo până colo</i>	9 silabe – UU \perp UUUU \perp U (peon + piriheu + amfibrah); <i>la atâtea și la atâtea, pe cutare și pe cutare, mai aproape și mai aproape</i>	6 silabe – U \perp UU \perp U (amfibrah repetat); <i>tot unul și unul</i>	8 silabe – \perp U \perp U \perp U \perp U (troheu); <i>vai de mine și de mine, vai de lume și de lume</i>

Schema IX	Schema X	Schema XI	Schema XII
6 silabe – $\perp U \perp U U \perp$ (ditroheu + iamb); <i>vai de noi și de noi</i>	8 silabe – $\perp U \perp U U \perp U \perp$ (ditroheu + diamb); <i>șapte zile și șapte nopți, nouă zile și nouă nopți, șase zile și șase nopți</i>	8 silabe – $U \perp U U \perp U \perp U$ (amfibrah + iamb + amfibrah); <i>necazuri și iar necazuri, o dată și iar o dată</i>	5 silabe – $\perp U \perp U \perp U$ (troheu + amfimacru); <i>fier și iară fier</i>
Schema XIII	Schema XIV	Schema XV	Schema XVI
6 silabe – $\perp U U U \perp U$ (troheu + peon); <i>verde și iar verde, câte și mai câte, bine și mai bine, unul câte unul, casă lângă casă</i>	6 silabe – $U \perp U U U \perp$ (iamb + peon); <i>mergând și mai mergând, catarg lângă catarg</i>	4 silabe – $\perp U \perp U$ (ditroheu); <i>rău și iar rău, of și iar of</i>	7 silabe – $U U \perp U \perp U \perp$ (anapest + diiamb); <i>hop așa și iar așa, tot așa și iar așa</i>
Schema XVII	Schema XVIII	Schema XIX	Schema XX
7 silabe – $\perp U U U \perp U U$ (dactil + peon); <i>iaca ce și iaca ce, iată cum și iată cum, iaca cum și iaca cum</i>	8 silabe – $U \perp U / U \perp U / \perp U$ (amfibrah + amfibrah + troheu); <i>o dată și altă dată, o dată și încă o dată</i>	6 silabe – $U U \perp U U \perp$ (anapest repetat); <i>și apoi iar, și apoi iar, tot în jos și în jos</i>	10 silabe – $U \perp U U \perp U \perp U U \perp$ (amfibrah + iamb + amfibrah + iamb); <i>și iaca așa și iaca așa</i>
Schema XXI	Schema XXII	Schema XXIII	Schema XXVI
5 silabe – $U U \perp U \perp$ (anapest + iamb); <i>mai întâi și întâi</i>	7 silabe – $\perp U \perp U \perp U \perp$ (amfihracru + diiamb); <i>iar la drum și tot la drum</i>	9 silabe – $\perp U \perp U \perp U \perp U \perp$ (iamb + amfimacru + repetat); <i>peste nouă mări și nouă țări</i>	5 silabe – $\perp U U \perp U$ (troheu + amfibrah); <i>filă cu filă, clipă cu clipă, umăr la umăr, care de care, lună de lună, sară de sară</i>